

УДК 658.2

Дробишева О.О., старший викладач
викладач кафедри економіки підприємства
Похильченко І.М.
Запорізька державна інженерна академія
irina-pohilchenko@mail.ru

РОЛЬ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ У ВИРОБНИЧОМУ ПРОЦЕСІ ПІДПРИЄМСТВА

Дробишева О.О., Похильченко І.М. Роль оборотних засобів у виробничому процесі підприємства. У статті проведено дослідження ролі оборотних засобів у виробничому процесі підприємства. Розкрита економічна сутність оборотних засобів підприємства, їх класифікація за різними ознаками, визначені функції та склад оборотних засобів, а також основні шляхи підвищення ефективності їх використання.

Дробишева А.О., Похильченко И.Н. Роль оборотных средств в производственном процессе предприятия. В статье проведено исследование роли оборотных средств в производственном процессе предприятия. Раскрыта экономическая сущность оборотных средств предприятия, их классификация по различным признакам, определены функции и состав оборотных средств, а также основные пути повышения эффективности их использования.

Drobysheva A., Pohilchenko I. Role of current assets in enterprise production. In article research of a role of current assets in enterprise production is conducted. The economic essence of current assets of the enterprise, their classification by various signs is opened, functions and structure of current assets, and also the main ways of increase of efficiency of their use are defined.

Постановка проблеми. Дослідження ролі оборотних засобів у процесі виробництва здійснюється для того, щоб уточнити їх економічну сутність як авансованої вартості, яка здійснює кругообіг шляхом структурної їх трансформації у вигляді засобів сфери виробництва та сфери обігу з метою забезпечення безперервної виробничої діяльності. Це дає змогу виокремити оборотні засоби в системі інших категорій, слугує підґрунтям для здійснення аналізу їх стану та структури на всіх стадіях кругообігу з метою підвищення ефективності їх використання.

Обсяг оборотних засобів, авансованих у сферу виробництва та у сферу обігу, їх грошове та матеріальне наповнення, оптимальне співвідношення безпосередньо впливають на результати виробничої та фінансової діяльності підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання оборотних засобів, джерел їх формування, класифікація та структура оборотних засобів досліджувалися в працях багатьох провідних вчених-економістів. Значний внесок у дослідженні категорії «оборотні засоби» зробили вітчизняні вчені: Ф.Ф. Бутинець, В.І. Єфіменко, М.І. Горбатко, В.М. Івахненко, М.В. Кужельний,

М.Я. Остап'юк, Є.В. Мних, П.Я. Попович, М.С. Пушкар, В.С. Рудницький, В.В. Сопка, М.Г. Чумаченко, С.І. Шкарабан та інші. Серед зарубіжних авторів згадані питання розглядалися у наукових працях М.І. Баканова, І.Т. Балабанова, В.В. Ковальова, М.Н. Крейніної, В.Ф. Палія, Р.С. Сайфуліна, А.Д. Шеремета та інших.

Мета статті – розкрити сутність оборотних засобів та визначити їх роль у виробничому процесі підприємства.

Виклад основного матеріалу. Раціональне й економне витрачання окремих елементів оборотних засобів підприємства має непересічне економічне значення. Це зумовлюється всезростаючими масштабами абсолютного споживання сировини, матеріалів, енергії для виробництва продукції у різних галузях народного господарства, переважаючою часткою матеріальних витрат у загальній її вартості. Економія матеріальних ресурсів, що характеризується зниженням абсолютної та питомої витрати їх окремих видів, дозволяє з однієї і тієї ж кількості сировини і матеріалів виготовляти більше продукції без додаткових витрат суспільної праці, підвищувати ефективність виробництва в цілому на кожному підприємстві.

Виготовлення продукції (виконання роботи, надання послуг) здійснюється в процесі взаємодії праці людини та певних засобів виробництва. Останні за своїм матеріально-речовим змістом складають виробничі засоби підприємства, всю сукупність яких за властивими їм ознаками поділяють на основні та оборотні.

Оборотні засоби - це частина виробничих засобів у вигляді певної сукупності предметів праці, елементи яких цілком споживаються у кожному виробничому циклі, змінюють або ж повністю втрачають свою натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість вироблюваної продукції (платних послуг).

Елементи оборотних засобів формують речовинну субстанцію виготовлюваної продукції (сировина, конструкційні матеріали), створюють матеріальні умови для здійснення технологічних процесів і роботи виробничого устаткування (паливо, енергія), збереження і транспортування сировини та готових виробів (різні матеріали – мастила, фарби тощо; тара).

Кожне підприємство на початку своєї виробничо-господарської діяльності повинно мати певну суму грошових коштів. На ці грошові ресурси підприємство закуповує на ринку чи в інших підприємств сировину, матеріали, паливо, сплачує рахунки за електроенергію, виплачує заробітну плату, витрачає кошти на розробку нових товарів. Все це являє собою один із найважливіших елементів господарювання, що має назву «оборотні засоби» підприємств. В умовах ринкових відносин оборотні засоби мають особливо важливе значення, тому що вони являють собою частину виробничого капіталу, що переносять свою вартість на знову виготовлений товар і повертається до підприємства в грошовій формі в кінці кожного кругообігу капіталу. Таким чином, оборотні кошти є важливим критерієм при рахуванні прибутку підприємства.

Оборотні засоби є однією зі складових частин майна підприємств і знаходяться в постійному русі, здійснюючи відповідний кругообіг, переходячи

з грошових засобів у виробничі запаси, з виробничих запасів у незавершене виробництво, з незавершеного виробництва у готову продукцію. Закінчивши один оборот, вони вступають у новий. Тим самим здійснюються, змінюючи форми руху, їх безперервний оборот. При цьому відбувається постійна і закономірна зміна форм авансованої вартості: з грошової вона переходить у товарну, потім у виробничу і знову в товарну і грошову.

Таким чином, в умовах товарно-грошових відносинах вартість оборотних засобів, взагалі авансується, а не витрачається, адже вона, проходячи фази кругообігу, знову повертається до свого вихідного пункту.

В економічній науці існують різні підходи для визначення поняття оборотних засобів. Окремі економісти їх трактують як частину засобів виробництва, цілком споживана протягом одного виробничого [1, с.895]. Інші вважають, що оборотні засоби – це частина капіталу підприємства, що вкладена в його поточні активи [7, с.187]. Ряд економістів: В.Ф. Єфіменко, М.І. Горбатко, М.Р. Лучко, М.В. Кужельний, М.Я. Остап'юк, трактують їх як «предмети праці», «матеріальні активи», «оборотні засоби», «гроші що обертаються» [6]. Найбільш повним є визначення оборотних засобів як частини авансованої вартості у виробничих фондах і фондах обігу, що безперервно входить у процес виробництва протягом одного періоду як за вартістю, так і в натурі, повністю споживається і відновлюється на відповідному рівні, який необхідний для безперервного процесу виробництва та обертання [5, с.149].

Зокрема оборотні засоби поділяються на оборотні фонди та фонди обігу (рисунок 1).

Оборотні засоби підприємства					
Оборотні фонди			Фонди обігу		
виробничі запаси	незавершене виробництво, напівфабрикати	витрати майбутніх періодів	готова продукція	відвантажена продукція, але не оплачена	засоби в розрахунках і грошові засоби
Нормовані оборотні засоби			Ненормовані оборотні засоби		

Рисунок 1 – Елементний склад оборотних засобів [2]

Оборотні виробничі фонди обслуговують сферу виробництва та їх основне призначення полягає у забезпеченні безперервного і ритмічного процесу виробництва. Найбільшу питому вагу в оборотних виробничих фондах мають предмети праці: сировина, основні і допоміжні матеріали, тара, паливо, напівфабрикати. До оборотних виробничих фондів належать також знаряддя праці: малоцінні і швидкозношувані матеріали, інструменти, спеціальні пристрої, інвентар, запасні частини для поточного ремонту, робочий та спеціальний одяг, робоче взуття. Ці знаряддя праці функціонують менше одного року або мають обмеження щодо вартості. Оскільки ці предмети є досить чисельними, що ускладнює їх облік як основних фондів та нарахування

зносу, їх відносять до виробничих запасів. В оборотні виробничі активи також входять затрати на незавершене виробництво і витрати майбутніх періодів.

Фонди обігу забезпечують процес виробництва та реалізації продукції. Вони є необхідним елементом для забезпечення єдності виробництва та обігу. В дану групу входить: готова продукція, відвантажені товари, виконані роботи та надані послуги, грошові кошти в касі підприємства і на його рахунках, кошти в розрахунках у вигляді дебіторської заборгованості.

Широкого практичного застосування набула класифікація оборотних засоби за окремими їх видами. У найбільш узагальненому вигляді оборотні засобів виробничого підприємства поділяються на такі види:

- запаси товарно-матеріальних цінностей, пов'язаних із поточним обслуговуванням операційного процесу;
- дебіторська заборгованість усіх видів;
- грошові кошти - готівкові та на відповідних рахунках;
- інші види оборотних активів.

За рівнем ліквідності всі види оборотних засобів поділяються за критерієм швидкості перетворення їх у грошові кошти з метою забезпечення платоспроможності підприємства. За цією класифікаційною ознакою, яка, згідно з економічною теорією, є однією з базових у процесі управління оборотними засобами, в їх загальному складі виділяють:

- цілком ліквідні засоби або оборотні засоби у формі готових засобів платежу (згідно із принципами фінансового менеджменту до них належать оборотні засоби у формі грошових коштів і короткострокових фінансових вкладень, які у найкоротший термін забезпечують погашення фінансових зобов'язань підприємства);
- швидко ліквідні оборотні засоби (до них зараховують усі форми дебіторської заборгованості на користь підприємства, крім безнадійної);
- слабо ліквідні оборотні засоби (запаси товарно-матеріальних цінностей у різних формах).

За формами функціонування у конкретний період часу оборотні засоби поділяються на:

- матеріальні;
- фінансові.

До матеріальних оборотних засобів належать: готова продукція, відвантажені товари, виконані роботи та надані послуги; грошові кошти в касі підприємства і на його рахунках; кошти в розрахунках у вигляді дебіторської заборгованості.

До фінансових відносять: оборотні активи у формі грошових коштів, короткострокових фінансових вкладень та дебіторської заборгованості.

Особливо важливе значення при визначення потреби в оборотних засобах має їх класифікація за ступенем планування. За цією ознакою оборотні активи класифікують на:

- нормовані;
- ненормовані.

Нормованими оборотними засобами є такі, на які встановлюються мінімальні постійні вкладення, що покриваються із власних джерел. При їх відсутності безперервність процесу виробництва і реалізації порушується. До них включаються всі види виробничих оборотних активів і значна частина фондів обігу.

До ненормованих оборотних засобів належать такі, на які нормативи не обчислюються. Вони безпосередньо не впливають на процес виробництва. Наприклад, при відсутності грошових коштів на рахунках в банку чи в касі господарства процес виробництва і реалізації продукції за рахунок залучених і позичених коштів.

Показники, що характеризують оборотні засоби, є їх обсяг і структура, які значною мірою залежать від галузі промисловості, причому величина оборотних засобів визначається не лише виробничими чинниками, а іншими, випадковими впливами: сезонні знижки або сезонний ажіотаж, зміна смаків споживачів тощо.

Оборотні засоби включають: запаси; дебіторську заборгованість; грошові кошти та ліквідні цінні папери.

Таким чином, оборотні засоби знаходяться постійно в обороті та є джерелом авансованого фінансування затрат підприємств на виробництво і реалізацію продукції з моменту утворення виробничих запасів до часу надходження виручки від реалізації готової продукції. Отже, грошове забезпечення безперервності процесу виробництва і є першою функцією оборотних засобів – виробничою.

Друга їх функція – платіжно-розрахункова, завдяки якій здійснюють вплив на сферу обігу, стан рахунків та на рух грошових потоків на підприємстві. Наявність грошових коштів у мінімально необхідних розмірах для забезпечення нормальної виробничо-комерційної діяльності є неодмінною умовою успішного виконання ними своїх функцій.

Під складом оборотних засобів розуміють сукупність елементів, які їх утворюють. За місцем і роллю в процесі виробництва оборотні засоби поділяють на чотири групи:

- вкладені у виробничі запаси;
- вкладені у незавершене виробництво;
- вкладені у готову продукцію;
- грошові кошти і ліквідні цінні папери.

Обігові засоби, що є основним елементом матеріальної основи процесу виробництва, певним чином впливають на його перебіг. Якщо виробництво забезпечене в достатній кількості необхідними елементами обігових засобів – воно працює, як правило, ефективно. Ефективно в цьому випадку використовуються й самі обігові засоби.

Управління обіговими засобами являє собою встановлення обсягів запасів і витрат у розмірах, які забезпечують безперервність процесу виробництва, оптимізації складу та структури обігових засобів і джерел їх формування з метою підвищення ефективності їх використання та ефективності виробництва загалом.

Встановлення на підприємствах необхідного складу та структури обігових засобів, визначення їх потреб та джерел формування, а також контролю за зберіганням і ефективністю їх використання називається організацією обігових засобів.

Оскільки головною метою діяльності підприємства є створення конкурентоспроможної продукції з високими споживчими якістьми, для її виробництва потрібна раціональна організація оборотних засобів. Адже наявність менших за обсягом, але більш ліквідних запасів означає, що менша сума наявних фінансових ресурсів перебуває в запасі. Нагромадження великих запасів свідчить про спад активності підприємства. Великі понадпланові запаси призводять до заморожування оборотного капіталу, сповільнення його оборотності, в результаті чого погіршується фінансовий стан підприємства. В той же час недостатня кількість запасів також негативно впливає на фінансовий стан підприємства, через те, що скорочується обсяг виробництва продукції, зменшується сума прибутку.

Раціональне й економічне витрачання окремих елементів оборотних фондів підприємств має велике економічне значення. Це зумовлено постійним збільшенням абсолютного споживання сировини та матеріалів у виробництві. Економія матеріальних ресурсів дає змогу з такої самої кількості сировини і матеріалів виготовити більше продукції без додаткових затрат суспільної праці, підвищувати ефективність виробництва загалом на кожному підприємстві.

Важливим заходом підвищення ефективності використання оборотних засобів є висока якість і низька собівартість предметів праці, що застосовують у виробництві. Це зменшує кількість їх споживання в процесі виробництва і здешевлює продукцію [1].

Резерви підвищення ефективності використання оборотних засобів включають:

1. Поліпшення якості та зниження собівартості предметів праці.
2. Збереження і раціональні витрати.
3. Запровадження безвідходних технологій виробництва.
4. Удосконалення структури оборотних засобів.
5. Удосконалення нормування оборотних засобів.
6. Раціональна спеціалізація та концентрація виробництва.
7. Удосконалення організації праці й виробництва, матеріальне стимулювання.

Дуже вагомим чинником є нормування матеріальних оборотних засобів. Визначення потреби підприємства в сировині й інших видах матеріальних ресурсів здійснюється за певними нормами їх витрат. Не менш важливим заходами підвищення ефективності використання оборотних засобів є раціональна спеціалізація та концентрація виробництва, удосконалення організації праці й виробництва, матеріальне стимулювання.

Висновки та пропозиції. Важливими завданнями в управлінні оборотними засобами є забезпечення оптимального співвідношення між платоспроможністю і рентабельністю шляхом підтримки відповідних розмірів і структури оборотних засобів.

У сучасних умовах вкрай важливо правильно визначати потребу в оборотних засобах. Оборотні засоби підприємства повинні бути розподілені між всіма стадіями колообігу у відповідній формі й у мінімальному, але достатньому обсязі. Наднормативні запаси відволікають з обігу грошові кошти, свідчать про недоліки матеріально-технічного забезпечення, неритмічності процесів виробництва і реалізації продукції. Усе це приводить до омертвіння ресурсів, їхнього неефективного використання.

Слід також зазначити, що підприємство повинне підтримувати оптимальне співвідношення власних і позикових оборотних засобів, тому що від цього прямо залежить його фінансова стабільність і незалежність.

Отже, оборотні засоби становлять одну із складових частин майна підприємства, стан і ефективність використання яких є важливою умовою успішної діяльності господарського суб'єкта.

Список літератури:

1. Борисов А.Б. Большой экономический словарь / Борисов А.Б. — М. : Книжный мир, 2003. — 895 с.
2. Остапова Г.М. Экономика предприятия [Текст]. Ч. 1 : Для студ. ЗГИА спец. 6.050200 направления 0502 "Менеджмент" : курс лекций / Г. М. Остапова ; ЗГИА. - Запорожье : ЗГИА, 2007. - 312 с.
3. Золотарьов А. Раціональне використання оборотних засобів у промисловості / Золотарьов А. // Економіка України. – 2001. – № 7. – С. 29-32.
4. Азаренкова Г.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. [для самот. вивчення дисципліни] / Г.М. Азаренкова, Т.М. Журавель, Р.М. Михайленко. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2006. – 287 с.
5. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства : підручник / С.Ф. Покропивний. – [2-ге вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 528 с.
6. Окселенко Н.О. Оборотні активи як об'єкт та інструмент фінансового управління / Н.О. Окселенко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/30_NIEK_2011/Economics/10_95638.doc.htm.
7. Фінанси підприємств : підручник / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2006. – 187 с.

Ключові слова: оборотні засоби, виробництво, капітал, класифікація оборотних засобів, ресурси, праця.

Ключевые слова: оборотные средства, производство, капитал, классификация оборотных средств, ресурсы, труд.

Key words: current assets, production, capital, classification of current assets, resources, work.

Надійшла до редакції 12.12.2013 р.

Рецензент: д.е.н., професор Коваленко О.В.